

Marko Kravos

DOMIŠLJIJA IN STVARNOST – LITERATURA ZA MLADE¹

Smeh in jok, strah in pogum, dobro in zlo, pamet in neumnost: to so dvojice, s katerimi je človeštvo shodilo. Binarno je tudi življenje z rojstvom na enem koncu in smrtjo na drugem. Ko pozabljamo na svoji dve nogi, ne bomo več hodili. Se bomo plazili ali imamo raje skakljanje po eni? Ko se algoritem sodobnega sveta ne napaja v mitološkem, smo izgubili sposobnost za domišljijo in sanje. Ostanajo samo še trda tla.

Književnost za otroke in za mlade ustvarjajo stari pisatelji. Strast po preoblikovanju sveta s pisavo se šele tedaj preusmeri v pisanje elementarnih zgodb, ki vzbujajo čudenje in očaranost mladih, še radovednih članov človeškega rodu.

Vloga pisatelja, pesnika za mlade je pomembna: vzpostavlja krog zavedanja o človeškosti v planetarnem ekosistemu in kozmosu: percepcijo, da se v drobtinah in trenutkih stvarnosti zrcalita davnina in zarja prihodnosti. Brez meja: antropološko in arhetipsko. Perspektiva sveta sloni na veselju do življenja: v kamnu je žalost, v naravi rože je, da diši; volk ima hude zobe, a si z njimi ne pridobi sreče. Vse je pravljичno in na svojem mestu.

V naravi pisanja za mlade, za otroke še posebej je, da je beseda spet trdna v svojem pomenskem jedru. Ta zadene ob uho, oko, domišljijo otrok. Kot pripovedovanje z glasom, kot fizična knjiga s črkovjem, s slikami, s šuštenjem papirja. Kot zaupljiv stik med starim in novim, ki je pri ljudeh moje generacije še vezan na podobo stare mame, ki pripoveduje trem otrokom. Sam bi rad obnavljal taka srečanja, dal besedi ne samo grafično, pač pa tudi prvotno slušno podobo, morda še s poudarki iz gibov in mimike. Čutim, da je čas, da opravi regresijo k naravi, in to počnem, ko obujam stare zgodbe sveta k novemu življenju: kot obujamo danes prvotne okuse polente, zelenjavne juhe, gozdnih jagod, obujamo tudi prvotne moči v nas, da poganjajo po

¹ Besedilo je avtor pripravil za 51. Mednarodno srečanje pisateljev v organizaciji Slovenskega centra PEN. Srečanje je potekalo med 3. in 6. aprilom 2019 na Bledu. Udeležilo se ga je 50 tujih gostov iz 35 držav. Naslov okrogle mize, ki jo je v okviru srečanja pripravil slovenski center PEN, je bil *Domišljija in stvarnost – prebujanje mladih z literaturo*. Marko Kravos je tokrat sodeloval tudi v vlogi predsednika Društva Bralna značka Slovenije.

Mednarodni PEN je za drugo okroglo mizo izbral temo *Predstava o drugem: pot do miru ali pot do vojne*.

žilah obtok sanj in domišljije, s katerimi bomo noč in dan – ostajali kratkomalo živi. Zase in za vse živo v svojem okolju.

V tem vidim svojo pisateljsko vlogo: nič ne pomaga se zgražati nad šolo, nad tekmovalnostjo, ki jo že starši presajajo na svoje potomce, nad ideološkimi uzdami in ostrogami, ki skušajo obvladovati mladi svet upravitelji te ali one oblasti. Besedi je treba vrniti magični pomen, pomen, ki osvobaja. Poimenovati stvari pomeni obvladovati jih in jih rad imeti. Pomeni obuditi vero, da je beseda struna, napeta med ljudmi. Ob tem pa, da je podlaga za še aktualnejši občutek soodvisnosti med naravo in človekom. In še tretja funkcija besede v pisavi za otroke: obuditi smisel za igro, za sestavljanje in podiranje harmonije, za »postavljanje na glavo« pridobitne pameti.

Najbolj pa je pomembno pri tem oživljanju mesta knjige v današnji družbi to, da nas vidijo mladi in otroci s knjigo v roki, ko beremo. Ko s knjigo pozabimo na lakoto in na spanec. Ko pozabimo na službo in na spor /vojsko s соседom.

Toliko o pisateljih za otroke danes, s poudarkom, da se morajo odvrniti od trpkega tržnega sveta in se vrniti k svojemu domačemu vrtu. K otroški literaturi kot ekološki alternativni. Naj bodo naši vnuki manj učeni in bolj zeleni!

• • •

Po tej avtorefleksiji, ki sem jo pridelal na svojem vrtu prebranih knjig in na osnovi svoje pisateljske usmeritve, naj vam postrežem še – s pravljico! S slovensko zgodbo o tem, kako obujati veselje do knjig in branja pri mladih.

Živim v jezikovno mešanem okolju Trsta, kjer je moja slovenščina v manjšini in je zato knjiga morda najpomembnejši nosilec jezika, identitete, samozavedanja in samozavesti. V svetu virtualnih stvarnosti in resnic, v raznorodnem okolju pa še bolj, predstavlja knjiga obalo in breg, trdoživo strugo za pretok kulturnega izročila.

Na Slovenskem je pred 60 leti nastalo gibanje Bralna značka, ne v Ljubljani, pač pa na obrobju, na koroškem obrobju. Sedaj zajema ves etnični prostor, tudi preko meja z Avstrijo, Italijo, Madžarsko in Hrvaško. Izumili in razvijali so ga mentorice in animatorji iz civilne družbe, ki z državnimi inštitucijami, ki »obvladujejo mladino, šolstvo in šport«, sodelujejo, a ostajajo samostojni in prožni v svojem poslanstvu. Seveda, v prvi vrsti so to književni ustvarjalci, a tudi množica knjižničarjev in pedagoških delavcev, ki jih odlikujeta spoštovanje do mladine in ljubezen do knjig. Prvih nekaj desetletjih je Društvo kot priznanja in nagrade delilo značke in diplome, odtod ime društva. Sedaj spodbuja bralno kulturo še na druge načine, z druženjem v krožkih, s srečanji s pisatelji mladinske literature (tudi likovniki, glasbeniki, pripovedovalci in interpreti). Bralno večščino, razumevanje in izražanje v umetniškem jeziku postavlja Bralna značka na piedestal in tako pri otrokih vzbuja in razvija bralno razvado. Vanje posadi mit o branju: da je knjiga ključ v kraljestvo čudežev; ključ, s katerim si vsak otrok poišče dom in družbo, avanturo in konec zgodbe po svoji meri; tako da pride tudi pisanje knjig za otroke do svojega cilja: ta je dosežen, ko postane branje energetski naboj za popotovanje k svetu junakov, ki premagujejo zlo in grdoto zaradi ljubezni do princesk.

Bralna značka napeljuje k branju otroke od 5. leta pa vse do konca srednje šole: vsak od udeleženih prebere in o tem spregovori ali kaj zapiše, ilustrira, uprizori od tri do 10 naslovov sodobne in klasične svetovne književnosti. Ni predpisanih knjig, obstajajo le obložene mize – sezname imenitnih knjig za posamezne generacije in okuse; s teh miz si s pomočjo mentorjev vsak postreže po svoje. Najbolj uspešni

bralci na posebni svečanosti v šoli prejmejo priznanje v obliki knjige ali predmeta, ki jim bo med vrstniki podeljeval ugled. Vsi, ki se skozi vseh 9 let obveznega šolstva izkažejo z zvestobo branju, prejmejo knjigo, vsako leto posebej izdano kot odlikovanje zlatih bralcev. Kdor se v prvem razredu napoti po tej bralni poti, prejme imenitno slikanico. Kdor ostane zvest temu druženju ves čas šolanja, torej devet let, prejme razkošno knjigo in plemiški naslov *zlata bralka / zlati bralec*. V bratenje s knjigo in ob knjigi z Bralno značko se vsako leto vključuje 140.000 otrok in mladine. Vabilno lepa in brezplačna slikanica izide v nakladi 25.000 izvodov. Zadnja zlata knjiga, ki je namenjena le nadpovprečno vročim bralcem, izide v nakladi okrog 10.000 izvodov: za le okrog 40% vse generacije, ki se izkaže do konca. Čez vse leto pa si 140.000 otrok oblikuje okus in pamet z branjem. Pravljica, ki traja že šest desetletij. Sklepni obred se zgodi ob prisotnosti in pod pokroviteljstvom predsednika republike Slovenije. Saj je to res nekaj, na kar je Slovenija lahko ponosna. In z njo vsi, ki pišemo in potrebujemo bralce kot kisik. In ki tudi iz te potrebe podpiramo delo Bralne značke z raznimi natečaji za mlade pisce, z revijo in nastopi za neveljavljene avtorje (Mentor in Urška), s kar nekaj nagradami za najboljše ustvarjalce izdaj za mladino, s strokovnimi zasedanji, s strokovno revijo *Otrok in knjiga*, z obiski sejmov, tudi z knjižničarsko nalepko »zlata hruška« kvalitetnih knjig, ki izidejo na Slovenskem, kar služi staršem in mentorjem za orientacijo.

To je, po mojem, gotovo najbolj sončna stran slovenske krajine, ki na poseben način skrbi za vez nacionalnega osebka s tradicijo, z jezikom. Obenem pa to bralno bratenje predstavlja integracijsko tkivo za vključenost v družbo tudi preko meja lastne nacionalne države. Pri dvomilijonskem narodu kaže tako ravnanje res na nekoliko tradicionalistično dojemanje knjige kot relikvije iz časov prve *Otročje biblije* iz leta 1566, po drugi strani pa na zavedanje, da je knjiga tudi ptica, ki poleta in povezuje kraje in ljudi kjerkoli že na planetu. Ki ni potratna pri letenju in premagovanju razdalj. In ki se vsako pomlad čudežno vrača v svoje gnezdišče.